

забезпечення їх діяльності; розпоряджатися грошовими коштами, призначеними для розрахунків з працівниками та контрагентами; розпоряджатися рахунком у банку, де зберігаються кошти фонду оплати праці, та мати інші майнові й особисті немайнові права.

Яковлева Г.О.,
канд. юрид. наук, доц. кафедри трудового права
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОВІЧНИХ ВИПЛАТ НАУКОВЦЯМ

Ефективність діяльності наукових працівників цілком залежить від тих форм та засобів стимулювання праці, які використовуються в тій чи іншій науковій установі. На сучасному етапі розвитку соціально-трудових відносин одне з провідних місць серед таких форм посідає заробітна плата. Розмір заробітної плати науковців залежить від наукового ступеня, вченого звання, стажу наукової роботи, складності виконуваних завдань, наявних шкідливих факторів тощо. Особливе місце в системі стимулювання праці науковця посідають довічні виплати членам НАН України та галузевих академій наук. Так, відповідно до ст. 23 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», встановлено, що дійсним членам та членам-кореспондентам Національної академії наук України та галузевих академій наук встановлюється довічна плата, розмір якої визначається Кабінетом Міністрів України.

Складність дослідження правової природи таких виплат полягає в тому, що вона практично не розглядалась в науковій літературі. Для того, щоб більш точно розв'язати поставлене завдання слід в першу чергу встановити, що собою становить Національна академія та галузеві академії як суб'єкти права, та звання «академік» і «член-кореспондент».

Відповідно до п. 1 Статуту Національної академії наук України, затвердженого Загальними зборами НАН України 5 квітня 2002 року, Національна академія наук України є вищою державною науковою організацією України, що заснована на державній власності та користується правами самоврядності. НАН

України діє відповідно до чинного законодавства України та цього Статуту.

Метою діяльності НАН України є отримання нових та узагальнення наявних знань про природу, людину та суспільство; створення наукових основ науково-технічного, соціально-економічного та культурного розвитку країни; підготовка висококваліфікованих наукових кадрів. Зазначається також, що НАН України організовує і здійснює фундаментальні та прикладні дослідження з найважливіших проблем природничих, технічних і соціогуманітарних наук, а також координує здійснення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України незалежно від форм власності. При НАН України діє міжвідомча рада з координації фундаментальних досліджень в Україні.

Статус НАН України як державної організації ґрунтується на всебічній підтримці її статутної діяльності з боку держави, безстроковій та безоплатній передачі їй у користування (без права зміни форми власності) державного майна, наданні їй у постійне користування відповідно до земельного законодавства України земельних ділянок, визначенні у Державному бюджеті України окремим рядком коштів на забезпечення її діяльності. НАН України, здійснюючи повноваження з управління об'єктами майнового комплексу Національної академії наук України, забезпечує реалізацію прав держави як власника цих об'єктів, пов'язаних з ефективним їх використанням та розпорядженням у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

Тобто, по своїй суті НАН України є специфічним суб'єктом права, який поєднує в собі риси громадської організації, об'єднання підприємств та центрального органу влади в сфері науки. Тому, цілком логічним буде висновок про специфічний характер правовідносин, що виникають між академією наук та особами, яких обрали дійсними членами та членами-кореспондентами академії. Специфічність правовідносин проявляється в тому, що ці особи з моменту їх обрання починають отримувати довічну плату. Натомість, виходячи з аналізу статутних документів та практики діяльності академії, можемо зробити висновок про відсутність кореспондуючого виплатам обов'язку членів академії по здійсненню ними певної діяльності.

Так, відповідно до п. 36 Статуту НАН України, головний обов'язок дійсних членів і членів-кореспондентів НАН України полягає у збагаченні науки новими досягненнями і відкриттями шляхом особисто здійснюваних наукових досліджень, організації колективної розробки проблем, наукового керівництва роботами. Також відмічається, що члени НАН України повинні брати активну участь у виконанні завдань, покладених на НАН України. Члени НАН активно сприяють впровадженню досягнень науки в практику та використанню їх у соціально-економічному і культурному будівництві, ведуть роботу, спрямовану на підготовку і підвищення кваліфікації наукових кадрів, зобов'язані виконувати доручення Президії НАН України і відповідного відділення.

Тобто, обов'язок провадити фундаментальні та прикладні наукові дослідження членами НАНУ є більш моральним, ніж правовим обов'язком. Тому говорити про трудо-правовий характер таких відносин досить важко. Єдиним нормативним положенням, що може свідчити про наявність правового аспекту обов'язку, що розглядається, є правило п. 38 Статуту, згідно з яким члени НАН України щороку подають до відповідного відділення НАН України звіт про свою діяльність.

Однак, ніяких дисциплінарних стягнень у випадку невиконання обов'язку щодо подання звіту чи невиконання інших вимог керівництва академії та відділень Статут не передбачає. Взагалі-то слід також відмітити, що норми статутів академії взагалі не передбачають підстави для позбавлення тієї чи іншої особи звання члена академії. А така ситуація є не властивою навіть для статутних положень громадських організацій.

Таким чином, можна зробити висновок про особливу правову природу довічних виплат члена академії в системі стимулювання праці науковців. На наш погляд, на відміну від заробітної плати довічні виплати виконують переважно стимулюючу функцію. Їх соціальне призначення полягає в заохоченні найбільш талановитих вчених. Звання академіка та виплати за це звання виступають своєрідною формою визнання заслуг науковця перед суспільством за його внесок у розвиток науково-технічного прогресу. Такі виплати не є заробітною платою, не включаються до середнього заробітку при визначенні розміру пенсії, виплачуються на підставі спеціальних нормативно-правових актів. Розмір цих виплат залежить від заслуг науковця та фінансових можливостей держави.